

Türkiye’de Göçmenlerin Eğitimi: Mevcut Durum ve Çözüm Önerileri

İPEK COŞKUN - MÜBERRA NUR EMİN

Türkiye’de Göçmenlerin Eğitimi: Mevcut Durum ve Çözüm Önerileri

Ö Z E T

Türkiye’nin göçmenlere yönelik politikaları, acil duruma müdahale politikalarından Türkiye’ye uyum politikalarına doğru evrilmiştir. Bu uyum politikalarının merkezini ise eğitim politikaları oluşturmaktadır. Suriyelilerin Türkiye’ye akın ettikleri 2011 yılından bugüne kadar Suriyelilerin eğitime katılımları ve devam etmeleri noktasında önemli çalışmalar gerçekleştirilmiştir. Gerek Suriyeliler için oluşturulan Geçici Eğitim Merkezleri (GEM) ile gerek devlet okullarında eğitim imkânlarının sunulması ile Suriyeli çocuk ve gençlerin eğitimleri hususunda önemli yol katedilmiştir. Bununla birlikte Suriyeli çocuk ve gençlerin gerek Türkiye’nin kalkınmasında gerek Suriye’nin yeniden inşasında önemli aktörler olacağı gerçeğinden hareketle hem hâlen eğitime erişememiş çocukların eğitime kazandırılması hem de eğitime erişmiş Suriyeli çocuk ve gençlerin nitelikli eğitim alabilmeleri için göçmen eğitimi konusunda kalıcı politikalara ihtiyaç söz konusudur. Bu makalede göçmenlere yönelik eğitim politikalarının gelişimi, eğitime erişmiş göçmenlerin mevcut durumu, eğitime erişimin önündeki engeller ve bu alanda politika önerileri sunulmuştur.

ATIF: Coşkun, İ. & Emin, M.N. (2018). Türkiye’de Göçmenlerin Eğitimi: Mevcut Durum ve Çözüm Önerileri (Politika Notu No. 2018/03). İstanbul: İLKE İlim Kültür Eğitim Derneği.

Y A Z A R L A R H A K K I N D A

İpek Coşkun

Hacettepe Üniversitesi İngiliz Dilbilimi Bölümü’nden 2010 yılında mezun oldu. Aynı üniversitenin Sosyoloji Bölümü’nde yandal yaptı. Yüksek lisans öğrenimini Gazi Üniversitesi Sosyoloji Bölümünde “Eğitimde Eşitsizlikler” üzerine yazdığı yüksek lisans teziyle tamamladı. Hâlen Gazi Üniversitesi Sosyoloji Bölümü’nde doktora çalışmalarına devam etmektedir. Ulusal ve uluslararası yayın organlarında çalışmalarına yer alan Coşkun, Şubat 2010’dan bu yana SETA’da çalışmaktadır.

Müberra Nur Emin

2012 yılında Hacettepe Üniversitesi Sosyoloji Bölümü’nden mezun oldu. Ayrıca aynı üniversitenin Tarih Bölümü’nde yan dal yaptı. Yıldırım Beyazıt Üniversitesi Sosyoloji Bölümü’nde yüksek lisans tez çalışmasına devam etmektedir. Eğitim sosyolojisi, eğitim politikaları, göç ve sosyal politikalar alanlarında çalışan Emin, aynı zamanda, SETA’da Eğitim ve Sosyal Politikalar Direktörlüğü’nde araştırma asistanı olarak çalışmaktadır.

İLKE İlim Kültür Eğitim Derneği pek çok hayır kuruluşunu kurmuş ve destek olmuş iradenin, bu alanlardaki çalışmalarını derinleştirmek amacıyla 2010 yılında kurduğu bir çatı kuruluştur. İLKE, kurumlarıyla birlikte iş ahlakı ve girişimcilik, akademik çalışmalar ve yaygın din eğitimi alanlarında faaliyet göstermekte ve bu konularda stratejik bakışı geliştiren öncü çalışmalar yapmaktadır. Bu bağlamda İLKE tarafından, Türkiye ve Dünya meselelerini analiz edip; bütünlüklü, odaklı, uygulanabilir öneriler içeren politika notu serisi yayımlanmaktadır.

Adres: Halk Cad. Türbe Kapısı Sk. No: 13 Üsküdar/ İstanbul Telefon: +90 216 532 63 70 E-posta: bilgi@ilke.org.tr Web: ilke.org.tr

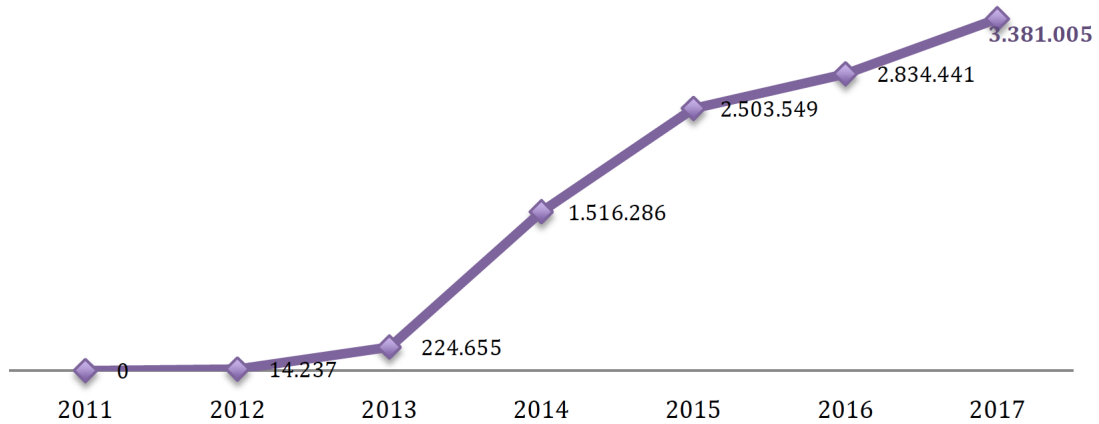
© Tüm hakları saklıdır. İLKE İlim Kültür Eğitim Derneği’nin yazılı izni olmadan bu eserin hiçbir kısmı elektronik ya da mekanik yollarla çoğaltılamaz. Yazıda belirtilen görüşler yazara aittir ve İLKE İlim Kültür Eğitim Derneği’ni bağlamaz.

Giriş

Türkiye, soğuk savaşın son dönemlerinden itibaren doğu ve güney sınırlarında yaşanan siyasal gelişmeler neticesinde komşu ülkelerden yoğun bir göç akını ile karşı karşıya kalmıştır. Şüphesiz bu akınların hem Türkiye hem de dünya açısından en büyüğü 2011 yılında Suriye’de başlayan iç çatışmalarla birlikte olmuştur. 300-400 kadar Suriye vatandaşının, 29.04.2011 tarihinde Hatay ili Yayladağı ilçesindeki Cilvegözü sınır kapısına doğru hareketlenmesi Suriye’den Türkiye’ye yönelik ilk toplu nüfus hareketini oluşturmuştur (Göç İdaresi Genel Müdürlüğü [GİGM], 2017).

2017 yılına geldiğimizde ülkelerindeki çatışmalardan dolayı yaklaşık 6 milyon Suriyeli ülkesini terk etmek zorunda kalmıştır (United Nations High Commissioner for Refugees [UNHCR], 2017). Bunların büyük bir çoğunluğu da (3.381.005) Türkiye’ye sığınmış durumdadır. Şekil 1’de görüldüğü üzere Türkiye’ye göç eden Suriyeli sayısında bilhassa 2013 yılı ile birlikte agresif bir artış yaşanmıştır. Suriyeli göçmen sayısında yaşanan

bu artış ve Suriye’deki iç savaşın şiddetinin artarak devam etmesi neticesinde Suriyeli göçmenlerin vatanlarına geri dönecekleri varsayımı geçerliliğini kaybetmiş ve Türkiye göç ve göçmen politikalarını yasal zeminde ilerletmeye başlamıştır. Belirtildiği gibi Türkiye hâlihazırda komşu ülkelerden zaten göç alan bir ülke olmasına rağmen, Suriye krizinde göç eden kitlenin büyük olması ve geri dönme ihtimallerinin belirsizliği dolayısıyla göç konusunu sosyal ve yasal zeminde daha somut gündemine almak durumunda kalmıştır. Eğitim ve istihdam, süreçte en çok sürdürülebilir politikalara ihtiyaç duyulan iki alan olarak ön plana çıkmaktadır. 2014 yılında her iki alanla ilgili birtakım resmî düzenlemeler yapılmıştır. Bu çalışma, bu iki alandan biri olan göçmenlerin eğitim politikalarına odaklanmıştır. Türkiye mevcut durumda göçmen çocuk ve gençlerin yaklaşık %60’ını okullandırmayı başarmıştır. Geri kalan %40’ın okullaşması konusunda ise Millî Eğitim Bakanlığı (MEB) birtakım stratejiler belirlemişse de sadece MEB nezdinde bu stratejilerin hayata geçirilmesi mümkün değildir. Mevcut

Şekil 1. Türkiye’deki Suriyeli Göçmen Sayısı (2011-17)

Kaynak: (GİGM, 2017)

Bir acil durum çözümü olarak tasarlanan GEM modeli, Türkiye’nin göçmen eğitim politikası ihtiyaçlarını orta ve uzun vadede karşılayamamaktadır.

resmin sunulduğu bu çalışmada, göçmen çocukların Türkiye’de resmî eğitim süreçlerine dâhil edilmesinde yaşanan zorlukların yanı sıra, gelecek dönemde yaşanacak potansiyel sorun alanlarına yönelik de politika önerilerine yer verilmektedir.

Türkiye’de Göçmenlerin Eğitimi

Türkiye’de göçmenlerin eğitimi konusunda müstakil bir alanın Suriyeli göçü öncesinde olduğunu söylemek zordur. Konu daha çok iç göç üzerinden tartışılmış ancak yabancı uyrukluların eğitimi gündemde yer almamış, buna özel politikalar da tasarlanmamıştır. Dünyada da göçmenlere özel eğitim politikalarının somut şekilde ele alınması ve tartışılması ancak 2000’li yılların başında olabilmıştır (Gershberg, Danenberg ve Sanchez, 2004). 2011 yılı itibari ile Suriyelilerin iç savaş neticesinde Türkiye’ye büyük bir dalga ile göç etmek zorunda kalması ve göç edenlerin büyük bir kısmının okul çağındaki çocuk ve gençlerden oluşması Türkiye’de göçmenlere yönelik eğitim politikası arayışlarının başlamasına neden olmuştur.

Tablo 1.

Türkiye’deki Suriyeliler’in Yaş Aralıkları

Yaş	Toplam
0-4	499.307
5-9	463.045
10-14	346.648
15-18	288.649
19-24	505.733
Toplam	2.103.382

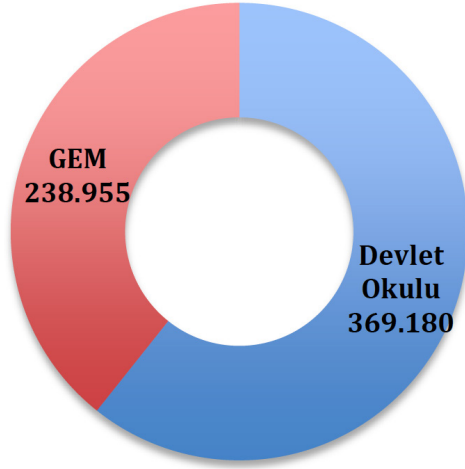
Kaynak: (GİGM, 2017).

Tablo 1’de görüldüğü üzere Türkiye’deki Suriyelilerin yaklaşık yarısı 0-18 yaş aralığındadır. Dolayısıyla mevcut sayılar ve bu sayıların hızlı artışı Suriyelilere yönelik alternatif bir eğitim modelinin kurgulanmasını zorunlu kılmıştır.

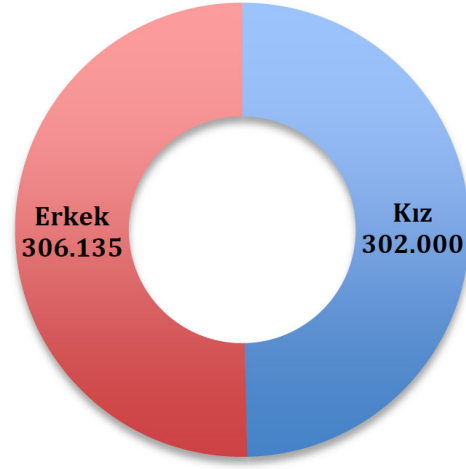
Türkiye’de 608.135 göçmen öğrenci eğitim almaktadır. Bu öğrencilerin %61’i devlet okullarında yerli akranları ile Türkiye müfredatında, %39’u Geçici Eğitim Merkezlerinde (GEM) Arapça müfredat ile eğitimlerine devam etmektedir. 608.135 öğrencinin 39.556’sı Suriyeli olmayan göçmen çocuklardır, bunların büyük bir kısmını da Iraklı çocuklar oluşturmaktadır (Şekil 3).

Ayrıca Suriyeli olmayan göçmen çocukların da sadece %5’i GEM’lerde eğitim görmektedir. Geri kalan %95’i devlet okullarında eğitimlerine devam etmektedir. 2017-18 döneminde de devlet okullarında eğitim alan Suriyelilerin sayısı ilk kez GEM’lerde eğitim alanların önüne geçmiştir. Göçmen öğrencilerin cinsiyete göre dağılımına bakıldığında ise kız ve erkek öğrenci sayılarında dengeli

İLKE POLİTİKA NOTU
Türkiye’de Göçmenlerin Eğitimi: Mevcut Durum ve Çözüm Önerileri

Şekil 2. Türkiye’deki Göçmen Öğrencilerin Devlet Okullarına ve GEM’lere Dağılımı

Şekil 3. Cinsiyete Göre Suriyeli Öğrenci Sayıları

Kaynak: MEB’den alınan veriler ile tarafımızdan oluşturulmuştur.*

bir dağılımın olduğu görülmektedir (Şekil 3). GEM’ler özellikle krizin ilk dönemlerinde göçmen öğrencilerin eğitim sistemine dâhil edilmesi konusunda kritik rol oynamıştır. Türkiye Diyanet Vakfı öncülüğünde Suriyelilerin eğitiminde ilk adımlar GEM’ler ile atılmıştır. GEM modeli ile eğitimini yarıda bırakmış ya

da ilk kez eğitime başlayacak Suriyeliler için bir eğitim ortamı oluşturulmuştur. Bir acil durum modeli olarak tasarlanan GEM’lerde çoğunlukla Suriyeli öğretmenler görev almış ve kısa bir süre Libya müfredatı takip edilmişse de sonrasında Suriye Geçiş Hükûmeti ve MEB iş birliğinde Suriye müfredatı

Şekil 4. Uyruklarına Göre Türkiye’deki Göçmen Öğrenciler

Kaynak: MEB’den alınan veriler ile tarafımızdan oluşturulmuştur.

* Kaynakçada geçen “MEB’den alınan veri” ifadesi, bu çalışma için Milli Eğitim Bakanlığından özel olarak istenen ve alınan verileri ifade etmektedir.

MEB’in göçmenleri devlet okullarına yönlendirme politikası oldukça olumludur.

Esed ve Baas rejim yanlılığına yönelik içerikten arındırılarak kullanılmaya başlanmıştır. Ayrıca GEM’lerde Türkiye’ye sosyal uyumun sağlanması amacıyla başta 5 saat olan Türkçe eğitimleri 15 saate çıkarılmış, 6-12 yaş Yabancılar için Türkçe Öğretimi Programı hazırlanmış ve buna bağlı olarak Türkçe öğretimi için 5.468 öğretmen alımı gerçekleştirmiştir.¹ Süreçte daha çok Türkiye ve uluslararası menşeli STK’ların güdümünde olan GEM’ler, yıllar içerisinde MEB’in koordinasyonu ve denetimine geçmiştir. Burada bilhassa geçtiğimiz yıl MEB müstakil binalarda, okul iklimi şartlarına uymayan ortamlarda eğitim vermeye çalışan GEM’leri devlet okulları çatısı altında toplamıştır. Buna göre öğleden sonra yerli öğrencilerin dersleri tamamlanmasının ardından aynı okul binasını GEM programı ile eğitim alan çocuklar kullanmaktadır. Ancak bir acil durum çözümü olarak tasarlanan GEM modeli, Türkiye’nin göçmen eğitim politikası ihtiyaçlarını orta ve uzun vadede artık karşılayamamaktadır.

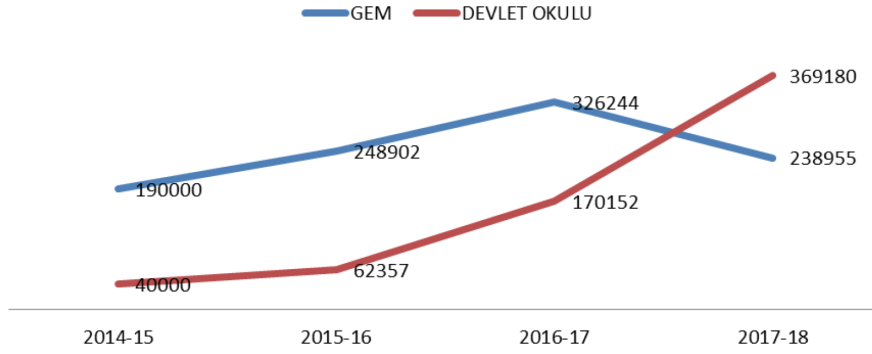
Eylül 2014 tarihinde 2014/21 sayılı Yabancılar Yönelik Eğitim-Öğretim Hizmetleri başlıklı genelge ile Suriyeli çocuklara sunulacak eğitim hizmetleri belirli bir standarda bağlanmış ve güvence altına alınmıştır (Millî Eğitim Ba-

kanlığı [MEB], 2014). Bu genelge ile Suriyeli çocuklar devlet okullarında yerli akranları ile birlikte Türkçe müfredatta eğitim alma imkânına erişmiştir. Böylece Türkiye’nin hemen her şehrinde dağınık bir şekilde yaşamakta olan Suriyeliler devlet okullarında eğitime erişim imkânı bulmuştur. Nitekim GEM’ler sınırlı sayıda ve bölgededir. Bu nedenle devlet okulları Suriyeliler için daha erişilebilir olması açısından büyük bir imkândır. Ayrıca göç ve uyum literatürüne baktığımızda göçmenlerin yerel halk ile eğitim, istihdam, sosyal alanlar gibi hemen her alanda birlikteliğinin sağlanması karşılıklı uyumları açısından da hayati öneme sahiptir (Şeker, Sirkeci ve Yüceşahin, 2015). Dolayısıyla MEB’in göçmenleri devlet okullarına yönlendirme politikası oldukça olumludur. İlk yıllarda isteğe bağlı olarak kayıt alan devlet okulları, son yıllarda bilhassa 2016-17 eğitim-öğretim yılı itibari ile anaokulu, birinci ve beşinci sınıflardaki öğrencilerin kayıtlarını zorunlu olarak almaya başlamıştır.

MEB verilerine göre 2017-18 döneminde GEM ve devlet okullarında eğitim gören Suriyeli öğrenci sayısı 608 bine ulaşmıştır. Yıllar içerisinde eğitime erişmiş göçmen öğrenci sayılarına baktığımızda GEM’deki öğrenci sayısında azalma görülürken devlet okullarındaki okullaşmanın hızlı bir yükselişte olduğu görülmektedir (Şekil 5). Bu sayının artışı, Bakanlığın Geçici Eğitim Merkezini artık Geçiş Eğitim Merkezi olarak tasarlaması ve devlet okullarına geçişte bir oryantasyon merkezi hâline getirmesi ile yakından ilgilidir. Burada GEM’ler-

1 MEB’den alınan veri.

İLKE POLİTİKA NOTU
Türkiye’de Göçmenlerin Eğitimi: Mevcut Durum ve Çözüm Önerileri

Şekil 5. Yıllar İçerisinde Devlet Okulları ve GEM’lerdeki Öğrenci Sayıları (2014-2018)

Kaynak: MEB’den alınan veriler ile tarafımızdan oluşturulmuştur.

Tablo 2.

2017-2018 Yılı Devlet Okullarında ve GEM’lerde Eğitim Gören Göçmen Öğrenci Sayısı

	Devlet Okulları	Geçici Eğitim Merkezi	Toplam	Eğitim Kademelerine Göre	Çağ Nüfusu
Okul Öncesi	27.028	7.300	34.328	34.328	93.791
1. Sınıf	95.632	16.140	111.772	376.210*	92.358
2. Sınıf	67.744	15.807	83.551		89.198
3. Sınıf	36.936	66.465	103.401		85.335
4. Sınıf	28.867	48.619	77.486		84.340
5. Sınıf	42.127	10.111	52.238		76.568
6. Sınıf	20.136	14.518	34.654	139.764	67.721
7. Sınıf	10.381	18.966	29.347		64.486
8. Sınıf	7.034	16.491	23.525		64.044
9. Sınıf	14.367	3.216	17.583		61.434
10. Sınıf	5.991	5.544	11.535		62.852
11. Sınıf	2.664	6.493	9.157	57.833	61.069
12. Sınıf	1.667	8.606	10.273		73.004
Lise Hazırlık Sınıfı	4	41	45		
Destekleme Sınıfı	0	576	576		
Yetiştirme Sınıfı	0	62	62		
Açık Öğretim	8.602	0	8.602		
TOPLAM	369.180	238.955	608.135	608.135	976.200

Kaynak: MEB’den alınan veri

* Burada eğitime erişmiş ilkökul seviyesindeki Suriyeli çocukların sayısının çağ nüfusu toplamından fazla olmasının sebebi, yaşı itibari ile çağ nüfusunda olmayıp ancak eğitim seviyesi itibari ile ilkökul kademesinde yer alan göçmen çocukların ilkökula dâhil edilmesinden kaynaklanmaktadır.

Eğitime erişmiş göçmen öğrencilerin sayılarının artışı, Bakanlığın Geçici Eğitim Merkezini artık Geçiş Eğitim Merkezi olarak tasarlaması ve devlet okullarına geçişte bir oryantasyon merkezi hâline getirmesi ile yakından ilgilidir.

de Türkçe ders saatinin ve yerli öğretmen sayısının artırılması önemli adımlar olmuştur. Özellikle okul öncesi, 1. ve 5. sınıflarda öğrencilerin zorunlu olarak devlet okuluna yönlendirilmesi devlet okullarındaki öğrencilerin sayısının artmasında etkili olmuştur. Bununla birlikte MEB, Suriyelilerin eğitimlerine yönelik 2016 yılında yeni bir yol haritası açıklamıştır (Millî Eğitim Bakanlığı [MEB], 2016). Öncelikle MEB Hayat Boyu Öğrenme Genel Müdürlüğüne bağlı “Göç ve Acil Durum Eğitim Daire Başkanlığı” oluşturulmuştur. Bununla birlikte topluma uyumu hızlandırmak için yine Hayat Boyu Öğrenme Genel Müdürlüğüne bağlı olarak halk eğitim merkezlerinde Suriyelilere yönelik Türkçe dil kursları açılmıştır. Ayrıca ekonomik sebepler ile okullaşamayan çocukların ailelerine çocuklarını okula gönderme şartı ile maddi destek sağlanması hedeflenmiştir (MEB, 2017). Ayrıca Kasım 2017’de tüm okullara gönderilen genelge ile birlikte Suriyeli öğrencilerin geçici koruma kimlik kartı bulundurma şartı olmaksızın okullara alınması kararı

alınmıştır.² MEB’in Suriyelilerin okullaşmasını artırmak için attığı bu adımlar 2017-18 eğitim öğretim döneminde etkisini göstermiş ve eğitime erişimde hızlı bir artış yaşanmıştır.

Tablo 2’de görüldüğü üzere, Suriyeli çocuklar arasında eğitime erişimin en yüksek olduğu kademe ilkokuldur. En düşük okullaşma oranı ise lise düzeyinde görülmektedir. Ayrıca devlet okullarında ara sınıflar düzeyinde katılım GEM’lere nazaran daha düşüktür. GEM’ler hâlen özellikle ara sınıflarda eğitim verme konusunda devlet okullarından daha fazla öğrenci barındırmaktadır. Bunun muhtemel nedeni de dil ve Türkiye müfredatına uyum zorluklarıdır (Coşkun ve Emin, 2016). Ayrıca ara sınıflara ilişkin yaşanan en temel sorun, eğitim süreçlerinde yaşanan boşluk ve yaşın ilerlemesidir. Şöyle ki ülkelerindeki savaş nedeniyle eğitimlerine ara vermek durumunda olan Suriyeli çocuklar Türkiye’ye göç etme, yerleşme ve eğitime devam etme sürecine kadar geçen sürede ciddi bir kayıp yaşamaktadır. Akademik anlamda eksikleri olduğu için akranları ile eğitim alamamakta veyahut yaşı büyük olduğu için daha küçük yaş grupları ile beraber okuyamamaktadır. Dolayısıyla MEB’in ara sınıflara yönelik özel politikalara ihtiyacı söz konusudur. Örneğin bu sınıflarda okuyan öğrenciler için destek sınıflarının kur-

2 MEB’den alınan veri

gulanması önem arz etmektedir. Ayrıca yaşından dolayı sene kaybı yaşayan çocuk ve gençler için uzaktan eğitim gibi alternatif eğitim modellerine ihtiyaç söz konusudur. Buna ek olarak özel okulların Suriyelilerin eğitimleri noktasında sorumluluk almadığı görülmektedir. Özel okulların Suriyeliler için de burslu okutacağı öğrenci kontenjanlarından ayırması veya maddi durumu özel okula gitmeye uygun olan Suriyeli çocukların bu okullarda eğitim alması Suriyelilerin eğitimleri noktasında önemli bir alternatif olacaktır.

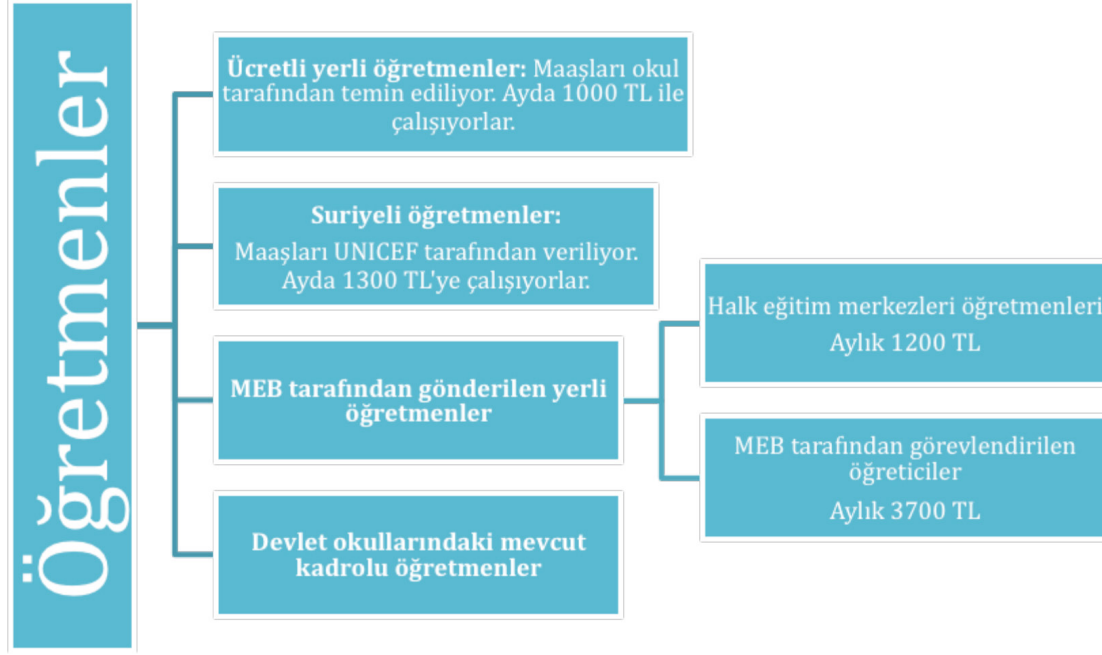
Göçmenlerin Eğitiminde Öğretmenler

Suriyelilerin eğitimi konusunda önümüzdeki yıllarda en çok tartışılacak konuların başında öğretmenlerin durumu gelmektedir. Göçmenlerin eğitimleri kadar bu alandaki öğretmenlere yönelik de politikalar yeni yeni oluşturulmaya başlanmıştır. Nitekim bu alanda özellikle devlet okullarındaki öğretmenlerin hazırbulunuşlukları oldukça düşük seviyededir. Bu durum bilhassa devlet okullarındaki göçmen çocukların eğitimlerinde istenilen niteliğe ulaşılamamasına neden olmaktadır. Bu durumun iyileştirilmesi adına MEB, 2016-17 yılından itibaren hem GEM’lerdeki öğretmenlere hem devlet okullarında sınıfında göçmen çocuk bulunan öğretmenlere yönelik hizmet içi eğitimler sunmaktadır. MEB Öğretmen Yetiştirme ve Geliştirme Genel Mü-

Göçmenlere eğitim veren özellikle devlet okullarındaki öğretmenlerin hazırbulunuşlukları oldukça düşük seviyededir.

dürlüğü tarafından düzenlenen ve UNICEF iş birliğinde 21 ilde 20.500 Suriyeli öğretmene eğitim vermek üzere, farklı üniversitelerden 46 akademisyenin katılımıyla, 500 Suriyeli öğretmene yönelik GEM’lerde görev yapan Suriyeli öğretmenlerin eğitici eğitimi gerçekleştirilmiştir (MEB, 2017). Bu eğitimler öğretmenlerin süreç içerisindeki rolünü güçlendirmesi, öğretmenlere motivasyon sağlama, meslektaşları ile bir araya gelerek tecrübe aktarımı oluşması ve göçmen çocukların eğitimlerine yönelik kılavuz oluşturma adına önemli olmakla birlikte eğitimlerin içeriğinin geliştirilmesi ve etki analizlerinin yapılması daha sonra yapılacak eğitimlere yol göstermesi bakımından önemlidir.

Şekil 6’da görüldüğü gibi Suriyeli çocukların eğitiminde hem yerli hem de Suriyeli öğretmenler farklı özlük hakları ile hizmet vermektedir. Göçmenlerin eğitimlerinde kritik role sahip olan öğretmenlerin özlük haklarının, bulundukları ilin/ilçenin sosyo-ekonomik koşulları, kira durumu, ulaşım imkânları gibi şartlara göre düzenlenmesi ve bu anlamda iyileştirmelerin yapılması önem arz etmektedir. Ayrıca hem yerli öğretmenler hem de Suriyeli öğretmenlerin akıbetleri konusunda bir belirsizlik

Şekil 6. Suriyelilerin Eğitiminde Görevli Öğretmenler

Kaynak: Siyaset, Toplum ve Ekonomi Araştırmaları Vakfı [SETA] ve Theirworld (2017).

söz konusudur. Türkçe öğreticisi olarak görevlendirilen öğretmenlerin büyük bir çoğunluğunun sözleşmesi 2018’in Eylül ayında sona erecektir. Oysa bu öğretmenlerin deneyimlerine bilhassa devlet okullarına geçişte uyumun artırılması için çok daha fazla ihtiyaç olacaktır. Benzer şekilde GEM’lerin dönüştürülmesi ve buradaki öğrencilerin devlet okullarına yönlendirilmesi ile Suriyeli öğretmenlerin gelecekleri konusu önem arz etmektedir. Bu konuda da özellikle devlet okullarında Arapça, Arap dili ve edebiyatı gibi seçmeli dersler ile rehberlik gibi alanlarda Türkçe bilen Suriyeli öğretmenlerden yararlanılabilir. Ayrıca bazı imam hatip okullarında örneği görüldüğü gibi Arapça ve diğer mesleki derslere yönelik hem öğrencilerin farklı tecrübeler-

den istifade etmesi hem bu öğretmenlerin mesleklerine yönelik çalışmalarına devam edebilmesi ve aynı zamanda gelir imkânı bulması adına bu öğretmenlerden hizmet alımı yapılabilir.

Göçmen Çocuk ve Gençlerin Okullaşamama Nedenleri

Okullaşan yaklaşık 608 bin Suriyeli çocuk ve genç dışında henüz okullaşamayan yaklaşık 400 bin çocuk ve genç bulunmaktadır. Bu konuda yapılan çalışmalara bakıldığında Suriyeli çocukların okullaşmaları önündeki bazı temel engeller bulunmaktadır. Bu engeller şu şekilde başlıklandırılabilir.

Sosyo-ekonomik Yetersizlikler

Göç literatüründe de görüleceği üzere göç, bireylerin ekonomik durumlarında ciddi kırılganlık ve dezavantaj oluşturmaktadır. Dahası iç çatışma, savaş gibi zorunluluk arz ettiği durumlarda ekonomik dezavantaj çok daha ileri düzeyde olmaktadır (Şeker vd., 2015). Türkiye’ye göç etmek zorunda kalan Suriyeliler açısından da durum farklı değildir. Nitekim yaşam koşullarına baktığımızda temel ihtiyaçların tedarik edilmesi noktasında dahi sorunlar yaşandığı bilinmektedir. Dolayısıyla öncelik olarak geçinmelerini sağlamaya çalışmaları, eğitim çağındaki çocuk ve gençlerin eğitime dâhil olamamalarına sebebiyet vermektedir (Human Rights Watch, 2015). Bilhassa lise çağındaki erkek çocuklar düşük ücretler karşılığında çalıştıklarından dolayı eğitime devam edememektedir. Suriyelilerin ekonomik kırılganlıkları nedeniyle eğitime erişemeyen çocuklar için birtakım sosyal yardım mekanizmaları oluşturulmuştur. Örneğin UNICEF tarafından GEM’lerde okuyan 222.944 öğrenci için öğrenci başına 30 TL nakit yardımı okullara gönderilmiştir. Ayrıca Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, Kızılay, UNICEF ve ECHO (Avrupa Sivil Koruma ve İnsani Yardım İşlemleri) iş birliğinde Suriyeli öğrenciler için okula devam şartıyla yardım sistemi kurulmuştur. Bu kapsamda ilk ödeme dönemi okula devam sağlayan 56.000 öğrenciye ödeme ya-

pılmıştır.³ Bu yardımlar önemli katkı sunsa da kısmi bir destek olup istenilen düzeyde değildir. Buna ek olarak Suriyelilerin yoğun olarak bulunduğu yerler hâlihazırda yerli halkın da sosyoekonomik gelişmişlik bakımından dezavantajlı olduğu bölgeler olduğu dikkate alındığında yapılan her türlü sosyal yardımın yerli halkı da içine alarak yapılması karşılıklı sosyal uyum açısından kritik önem taşımaktadır.

Bilgilendirme ve Yönlendirme Eksikliği

Eğitime erişimin önündeki bir diğer önemli husus, Suriyelilerin hak ve sorumluluklarına yönelik yeteri anlamında bilgi sahibi olmamalarıdır. Yapılan çalışmalarda görüldüğü üzere, Suriyeli veliler çocuklarının bilhassa devlet okullarında eğitim imkânlarının olduğunu bilmemektedir (SETA ve Theirworld, 2017).

Dil ve Kültürel Nedenler

Suriyelilerin en çok karşılaştıkları sorunlardan biri dil sorunudur. Dil konusunda yaşanan iletişimsizlik özellikle devlet okullarına erişimin önünde ciddi bir engeldir. Ayrıca dil engeli sadece okullaşamayan göçmenler ile sınırlı değildir. Okullaşmış çocuklar için de okula uyum noktasında en önemli sorun alanıdır. Bilhassa okullar-

3 MEB’den alınan veri

da Arapça bilen eğitimci, rehber öğretmen ya da personel olmayışı iletişim eksikliğine sebep olmaktadır (Coşkun ve Emin, 2016). Ayrıca dil konusunda yaşanan bu sorunlar yerli öğretmen ve öğrenciler ile göçmen çocuklar arasında ciddi iletişimsizliğe neden olup bu durumun da göçmen çocukların akademik ve sosyal gelişimlerine olumsuz etkisi söz konusudur (İstanbul Bilgi Üniversitesi, 2015). Ayrıca Türkçe eğitimindeki eğitimci ve öğretim materyali eksikliği de ciddi bir problemdir. Bu eksiklik hem eğitime erişimi hem de niteliği olumsuz etkilemektedir. Buna ek olarak Türkçe eğitiminde kur sisteminin olmayışı öğrenimde ilerleme kaydedilememesine neden olmaktadır.

Tek Ebeveynlilik, Refakatsiz ve Engelli Çocuklar

Genel olarak babalarını savaşta kaybetmiş ya da beraberinde göç edememiş ailelerde ailenin geçiminde özellikle büyük çocuklar önemli rol almaktadır. Benzer şekilde ebeveynlerinden her ikisini de kaybetmiş çocukların eğitim süreçleri ile ilgilenebilecek kimsenin olmaması da eğitime erişimde önemli bir engel teşkil etmektedir (SETA ve Theirworld, 2017). Suriyeli çocuklar arasında engellilik durumu bulunan çocukların da eğitime erişimleri oldukça kısıtlıdır. Dahası zihinsel olarak öğrenme güçlüğü olmayan çocukların sadece fiziksel engel-

lerinden dolayı engelliler okullarına yönlendirilmesi de bu çocukların eğitimden uzaklaşmasına sebep olabilmektedir.

Sürekli Yer Değiştirme

Suriyelilerin öncelikle kamplardan şehirlere doğru sirkülasyonları ve sonrasında şehirler arası hareketliliği oldukça yüksektir. Bu nedenle sabit bir ikametleri bulunmamaktadır. Bu durum çocukların eğitime dâhil olamamasına, olmuşsa da devamlılığın sağlanamamasına sebep olmaktadır.

Sonuç ve Politika Önerileri

Göçmenlerin eğitimi, Türkiye’de bir kayıp nesle izin vermemek için somut ve kararlı adımlarla ilerlememiz gereken başlıca politika alanlarından biridir. Bu noktada sorunların doğru tespiti ve uygun politikaların bu doğrultuda belirlenmesi atılacak adımları hem göçmenler hem de ev sahibi toplumun yararına sürdürülebilir kılacaktır. Çalışmanın içeriğinde de belirtildiği üzere mevcut durumda sosyoekonomik kırılganlığı yüksek bölgeler ve okullar göçmenlere daha çok ev sahipliği yapmaktadır. Bu ise beraberinde katmanlı bir dezavantajı getirmektedir. Sürecin yönetiminde karşımıza çıkan en büyük güçlüğün bu durum olduğu söylenebilir. Bu dezavantajlar öncelikle hem göçmenler hem de ev sahibi toplumun birlikte yaşamalarını engelleye-

cek sorunlar doğurabilmektedir. Bunların aşılmasında elimizi en çok güçlendirecek araç şüphesiz *eğitim*dir. Göçmenlere özel eğitim politikaları 2014 yılından sonra somut bir görünüm kazanabilmiştir. Göçmenlerin Türkiye’de eğitim süreçlerine daha etkin katılımı ve okullaşma oranlarının artırılmasında yapılacak çalışmalar sadece Millî Eğitim Bakanlığı nezdinde değil, ilgili kamu kuruluşları, sivil inisiyatifler ve üniversitelerin katkıları ve koordinasyonu ile sürdürülmelidir. İlgili kurum ve kuruluşlara yönelik çalışma sonucunda ortaya çıkan öneriler şöyledir:

Millî Eğitim Bakanlığı

- Okullaşamayan göçmen çocuklarla ilgili il bazlı haritalandırma yapılması ve okullaşma sorununun yoğun görüldüğü yerleşim birimine özel politikaların belirlenmesi.
- Göçmenlerin eğitiminin nicel ve nitel olarak izlenmesi ve denetlenmesi için müstakil bir mekanizmanın oluşturulması.
- Telafi ve destekleme programlarının düzenli hâle getirilmesi.
- Dil ve akademik yetersizliği olan öğrenciler için hazırlık sınıfı uygulaması.
- Devlet okullarında çocukların uyumunu sağlamak için Suriyeli rehber öğretmenlerin görevlendirilmesi.
- Özel okulların her yıl göçmen öğrenci kontenjanı belirlemesi.
- Eğitimden uzun süre uzak kalmış ara sınıf öğrencileri ve okullaşamayan çocuk/
- gençler için uzaktan eğitim programlarının tasarlanması.
- Engelli çocuklara yönelik Rehberlik Araştırma Merkezlerinin (RAM) kapasitesinin artırılması.
- Özel eğitim öğretmenlerinin engelli göçmen öğrenciler için görevlendirilmesi.
- GEM programında devlet okulu programına geçiş için dil ve akademik başarı yeterliliklerinin belirlenmesi.
- Göçmen öğrencilere eğitim veren yerli ve göçmen öğretmenlerin hizmet içi eğitimlerinde akademisyenlerin yanı sıra saha deneyimi yüksek STK uzmanlarına ve bölgede çalışan kadın doğum ve çocuk doktorlarına da yer verilmesi.
- Geçici barınma merkezlerinde yaşayan çocuk ve gençler için uyum ve dil programlarının yoğunlaştırılması.
- İl Millî Eğitim Müdürlükleri ve STK’larla iş birliğinde velileri bilgilendirici toplantıların yapılması ve bilgilendirici broşürlerin hazırlanarak evlere dağıtılması.
- Yapılacak bütün uyum programlarında gönüllü yerel akranların dâhil edilmesi.
- Türkçe eğitiminin sınıf düzeyinden ziyade kur sistemi ile yapılması.
- Sahada çalışma yapmak isteyen STK’lar için gerekli standartları belirleyecek bir akreditasyon sisteminin yapılandırılması.
- Açıköğretim sisteminde eğitimi sürdüren 8.602 göçmen öğrencinin izlemesinin özel olarak yapılması.

Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı

- Refakatsiz göçmen çocukların tespiti ve desteklenmesi.
- Yüksek risk grubundaki göçmen çocukların tespiti ve desteklenmesi.
- Engelli göçmen çocukların tespiti ve desteklenmesi.
- Travma düzeyi yüksek çocuklara yönelik rehabilitasyon programlarının tasarlanması/güçlendirilmesi.

İçişleri Bakanlığı

- İl bazlı göçmen çocuklar ve gençlerle ilgili detaylı istatistiklerin tutulması.
- Refakatsiz çocukların kayıt altına alınması.
- Göç idaresi il müdürlüklerinin kapasitelerinin artırılması.
- Geçici barınma merkezlerinin sosyal uyum merkezlerine dönüştürülerek burada yaşayan göçmenlere yönelik bir iskân politikasının belirlenmesi.

Yerel Yönetimler

- Okullaşamayan çocukların mahalle mahalle raporlanarak il-ilçe millî eğitim müdürlüklerine bildirilmesi.
- Göçmenlerin hak ve sorumluluklarının yazılı olduğu Arapça ve Türkçe materyallerin yazılı ya da görsel olarak dağıtımının yapılması.
- Çatısı altında GEM’leri de barındıran devlet okullarına altyapı desteği sağlaması.

- Bilhassa iyi uygulamalarla ilgili bilgi paylaşımını da sağlayacak yerel yönetimler arası bir bilgi ağının oluşturulması.

STK’lar

- Çalışmalarda sosyal hizmet uzmanlarından destek alınması.
- Kızılay tipi toplum merkezlerinin sayısının göçmenlerin yoğun yaşadığı bölgelerde artırılması.
- Toplum merkezlerinin okullarla ilişkilendirilmesi ve koordinasyonun artırılması.
- Göçmen çocuk ve göçmenlerle faaliyet yapan gönüllülerin ve uzmanların psiko-sosyal müdahale eğitimlerinden geçirilmesi, bu eğitimden geçmemiş gönüllülerin ya da uzmanların bilhassa göçmen çocuk ve gençlerle temas ettirilmemesi.
- Göçmen çocuklara yönelik spor ve sanat faaliyetlerinin ev sahibi çocuk ve gençlerle birlikte yapılması.

Üniversiteler

- Göçmenlerin eğitimi ve sosyal uyumu konusunda yapılacak lisansüstü çalışmaların teşvik edilmesi.
- Yapılan çalışmalarda okulları ve öğretmenleri destekleyici araştırma ve geliştirme modellerinin tercih edilmesi.
- Göçmen öğrencilerin bulunduğu devlet okulları ve üniversiteler arasında iş birliklerinin yapılması.
- Üniversitelerde göçmenlerin sosyal uyumunu desteklemek için toplum merkezlerinin kurulması.

Kaynakça

- Coşkun, İ. ve Emin, M. N. (2016). *Türkiye’deki Suriyelilerin eğitiminde yol haritası: Fırsatlar ve zorluklar* [SETA Rapor, sayı: 69]. Ankara: SETA.
- Gershberg, A. I., Danenberg, A., & Sanchez, P. (2004). *Beyond “bi-lingual” education: New immigrants and public school policies in California*. Washington, DC: Urban Institute.
- Göç İdaresi Genel Müdürlüğü, (GİGM), (2017). Geçici Koruma. http://www.goc.gov.tr/icerik6/gecici-koruma_363_378_4713_icerik adresinden 2 Aralık 2017 tarihinde erişilmiştir.
- Human Rights Watch. (2015). *“Geleceğimi hayal etmeye çalıştığım da hiçbir şey göremiyorum” Türkiye’deki Suriyeli mülteci çocukların eğitime erişiminin önündeki engeller–Kayıp nesil olmalarını önlemek*. https://www.hrw.org/sites/default/files/report_pdf/turkey-1115tu_web.pdf adresinden 3 Aralık 2017 tarihinde erişilmiştir.
- İstanbul Bilgi Üniversitesi. (2015). *Suriyeli mülteci çocukların Türkiye devlet okullarındaki durumu politika ve uygulama önerileri*. <http://www.cocukcalismalari.org/wp-content/uploads/2015/09/Suriyeli-Cocuklar-Egitim-Sistemi-Politika-Notu.pdf> adresinden 28 Kasım 2017 tarihinde edinilmiştir.
- Milli Eğitim Bakanlığı. (2014). *Yabancılar Yönelik Eğitim-Öğretim Hizmetleri Genelgesi*. http://mevzuat.meb.gov.tr/html/yabyonegiogr_1/yabyonegiogr_1.html adresinden 1 Aralık 2017 tarihinde edinilmiştir.
- Milli Eğitim Bakanlığı. (2017). *Suriyeli öğretmenlerin eğitici eğitimi*. <http://oygm.meb.gov.tr/www/suriyeli-ogretmenlerin-egitici-egitimi/icerik/382#> adresinden 5 Aralık 2017 tarihinde edinilmiştir.
- Milli Eğitim Bakanlığı. (2016). *Suriyeli çocukların eğitimi için yol haritası belirlendi*. <http://www.meb.gov.tr/suriyeli-cocuklarin-egitimi-icin-yol-haritasi-belirlendi/haber/11750/tr#> adresinden 5 Aralık 2017 tarihinde edinilmiştir.
- Siyaset, Toplum ve Ekonomi Araştırmaları Vakfı ve TheirWorld. (2017). *Breaking the barriers: Getting Syrian children into school in Turkey*. Ankara: SETA ve TheirWorld.
- Şeker, B. D., Sirkeci, İ. ve Yücesahin, M. M. (drl.) (2015). *Göç ve uyum* (Turkish migration series). London, UK: Transnational Press London.
- United Nations High Commissioner for Refugees. (2017, December 15). *Syria regional refugee response*. Retrieved December 8, 2017, from <http://data.unhcr.org/syrianrefugees/regional.php>.

Türkiye’de göçmenlerin eğitimini Suriye’li göçmenler özelinde analiz eden bu politika notunda şu tespitlerde bulunmaktadır:

- 2011 yılı itibari ile Suriyelilerin iç savaş neticesinde Türkiye’ye büyük bir dalga ile göç etmek zorunda kalması ve göç edenlerin büyük bir kısmının okul çağındaki çocuk ve gençlerden oluşması Türkiye’de göçmenlere yönelik eğitim politikası arayışlarının başlamasına neden olmuştur.
- Bir acil durum çözümü olarak tasarlanan GEM (Geçici Eğitim Merkezi) modeli, Türkiye’nin göçmen eğitim politikası ihtiyaçlarını orta ve uzun vadede artık karşılayamamaktadır.
- Eğitime erişmiş göçmen öğrencilerinin sayılarının artışı Bakanlığın Geçici Eğitim Merkezi’ni artık Geçiş Eğitim Merkezi olarak tasarlaması ve devlet okullarına geçişte bir oryantasyon merkezi hâline getirmesi ile yakından ilgilidir.
- Göçmenlere eğitim veren özellikle devlet okullarındaki öğretmenlerin hazırbulunuşlukları oldukça düşüktür.
- Göçmenlerin eğitimlerinde kritik role sahip olan öğretmenlerin özlük haklarının, bulundukları ilin/ilçenin sosyo-ekonomik koşulları, kira durumu, ulaşım imkânları gibi şartlara göre düzenlenmesi ve bu anlamda iyileştirmelerin yapılması önem arz etmektedir.
- Dil konusunda yaşanan iletişimsizlik özellikle devlet okullarına erişimin önünde ciddi bir engeldir.
- Ebeveynlerinden birini yahut her ikisini de kaybetmiş çocukların eğitim süreçleri ile ilgilenebilecek kimsenin olmaması eğitime erişimde önemli bir engel teşkil etmektedir.